

NAKLONJENOST VOLIVCEV STRANKAM IN/ ALI VODITELJEM STRANK

Povzetek. V članku teoretsko in empirično preučujemo in primerjamo odnos volivcev do političnih strank in do njihovih voditeljev. Primerjave temeljijo na rezultatih različnih pristopov in različnih statističnih metod, od osnovnih opisnih do zahtevnih multivariatnih. Izpostavljene so slovenske parlamentarne volitve v letih 1992 in 1996. Uporabljena sta reprezentativna vzorca slovenske populacije.

Ključni pojmi: volilno vedenje, volivci, stranke, voditelji strank, (ne)naklonjenost, politični prostor, priljubljenost, tradicionalnost/modernost, opisne statistike, t-test za odvisne vzorce, bivariatni linearni regresijski model, večrazsežnostno metrično lestvičenje

Uvod

Volilnega vedenja oziroma odločitve volilca za neko konkretno stranko nikoli ne moremo v celoti pojasniti. Celotna zgodovina pojasnjevanja volilnega vedenja nakazuje vedno večjo kompleksnost in neobvladljivost volilnih odločitev. Novejše raziskovanje volilnega vedenja je v zato veliki meri zgrajeno prav na zlomu prej dominantnih paradig¹. Z upadanjem pojasnjevalne moči prej prevladujočih vseobsežnih pristopov, kot so npr. teorije identifikacije s stranko ali razredno pogoje ne izbire, so od sredine sedemdesetih let prejšnjega stoletja nastajali novi pristopi. Postopoma je z naraščajočo kompleksnostjo volilnih odločitev in vse večjo specializiranostjo raziskovalcev prišlo do fragmentacije raziskovalnega področja na veliko število različnih parcialnih pristopov.

Ti so bili v slovenskih raziskavah doslej v glavnem zapostavljeni na račun preučevanja klasičnih družbenih, ideoloških in prostorskih dejavnikov v duhu prevladujočih paradig, ki so volilno vedenje vsaj delno uspešno pojasnjevale (npr. Kropivnik, 1998). Z izpolnitvijo raziskovalnih ciljev klasičnih pristopov je prišel

* Dr. Samo Kropivnik, docent na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani.

Roman Zatler, univ.dipl.politolog.

¹ Ta prelom je utemeljen predvsem z analizami procesov prehajanja volivcev med strankami, ki so do sredine sedemdesetih let imele zagotovljeno volilno telo, bodisi zaradi visoke stopnje povezovanja razredne pripadnosti volivcev in razredne pozicije stranke ali zaradi visoke stopnje s socializacijo pogojene identifikacije volivcev s stranko, neodvisno od premikov v politični usmeritvi stranke ali zamenjav v vodstvu stranke, delno pa je prelom utemeljen tudi s postopnim uveljavljanjem stališčno pogojene izbire kot nove dominantne paradigme (več npr. v Denver, 1989: 46-83).

čas, ko jih je treba dopolniti še s parcialnejšimi pristopi, med katerimi se zdi še posebej primerno preučevanje vloge voditeljev strank kot medijsko izpostavljenih političnih figur, ki poosebljajo stranko, in tako vplivajo na odločitve volivcev. Način delitve oblasti, proporcionalni volilni sistem z določeno stopnjo personalizacije, medijska pozornost politikom, pregovorna slovenska nezaupljivost politikom, tradicionalna nenaklonjenost kultu osebnosti, mladost demokracije in veliko število uspešnih političnih strank in politikov glede na majhnost države je samo nekaj vzrokov v prid tovrstnega preučevanja.

Osredotočili se bomo na analizo v preteklem desetletju v Sloveniji volilno naj-uspešnejših parlamentarnih strank in njihovih voditeljev, to je na Liberalno demokracijo Slovenije (v nadaljevanju LDS), Slovensko ljudsko stranko (SLS), Slovenske krščanske demokrate (SKD), Socialdemokratsko stranko (SDS), Slovensko nacionalno stranko (SNS) in Združeno listo (ZL) ter voditelje teh strank, Janeza Drnovška, Marjana Podobnika, Zmaga Jelinčiča, Lojzeta Peterleta, Janeza Janšo in Janeza Kocijančiča oziroma Boruta Pahorja. Pojem voditelja stranke tu razumemo v ožjem pomenu, kot izpostavljenega politika, ki je bil izvoljen na vodilno mesto v statutarni strankarski hierarhiji (cf. Goati, 1985:159 - 162), in tako žal zaradi omejitev v obstoječih podatkih izpuščamo vse tiste osebnosti, ki poleg voditeljev formalno ali neformalno v očeh volivcev prav tako poosebljajo stranko.

Za razumevanje percepcije strank in politikov je treba upoštevati tudi časovne razlike med nastankom posamezne stranke in izvolitvijo predsednika te stranke. V spodnji tabeli so prikazane letnice nastanka proučevanih strank in letnice, kdaj je določen politik postal predsednik stranke.

Tabela 1

Par	Nastanek stranke	Začetek predsedovanja
SDS - JANŠA	1989	1993
SLS - Podobnik	1989	1992
LDS - Drnovšek	1990	1992
SKD - Peterle	1990	1990
SNS - Jelinčič	1992	1992
ZL - Kocijančič/Pahor	1993	1993/97

Preučili bomo odnos volivcev do navedenih strank in njihovih voditeljev ter morebitne razlike v odnosu do strank in voditeljev. Uporabili bomo sekundarne mnenjske podatke iz dveh raziskav Slovensko javno mnenje², ki sta bili izvedeni neposredno po volitvah v Državni zbor leta 1992 in leta 1996³. To sta časovno gledano hkrati tudi prva in zadnja raziskava Slovenskega javnega mnenja, v kateri je

² Raziskava Slovensko javno mnenje (SJM) je sistematična raziskava o mnenjih, stališčih in družbenih aktivnostih polnoletnih občanov Slovenije. Poteka v okviru skupnega programa Ministrstva za znanost in tehnologijo Republike Slovenije. Izvaja jo Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij Raziskovalnega inštituta Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani.

³ SJM93/1 in SJM97/1

izmerjena naklonjenost Slovencev političnim strankam in voditeljem političnih strank oziroma politikom.

Osnovne značilnosti naklonjenosti strankam in voditeljem

Že iz osnovnih značilnosti naklonjenosti anketirancev strankam in njenim voditeljem po volitvah leta 92, predstavljenih v spodnji tabeli, lahko izpeljemo nekaj ugotovitev. Tabela je skupna za stranke in voditelje ter urejena po padajočih povprečjih, od največje do najmanjše naklonjenosti⁴.

Tabela 2

	ARITMETIČNA SREDINA	STANDARDNI ODKLON	KOEFICIENT ASIMETRIJE	KOEFICIENT SPLOŠČENOSTI	N
Drnovšek	6,87	2,38	-0,796	0,215	1007
Janša	6,13	2,87	-0,547	-0,516	1010
Podobnik	5,83	2,71	-0,455	-0,347	1004
LDS	5,73	2,16	-0,297	0,448	995
SLS	5,73	2,27	-0,291	0,266	998
SDS	5,46	1,96	-0,194	1,166	995
Peterle	5,34	2,93	-0,335	-0,793	1009
SKD	5,16	2,49	-0,243	-0,138	998
ZL	4,90	2,15	-0,513	0,616	993
Kocijančič	4,70	2,29	-0,421	0,134	1002
SNS	4,57	2,53	-0,257	-0,323	999
Jelinčič	4,36	2,95	-0,011	-0,983	1006

Anketiranci z ocenjevanjem naklonjenosti prevladujočim strankam in politikom niso imeli posebnih težav, saj so vse stranke in politike ocenili skoraj vsi anketiranci. To kaže na precejšnje poznavanje teh strank in politikov oziroma na izoblikovanost odnosa volivcev do prevladujočih strank in njihovih voditeljev.

Prvi vtis je, do so bili anketirani volivci v splošnem bolj naklonjeni politikom kot pa političnim strankam. Na prvih treh mestih po priljubljenosti so namreč politiki (Drnovšek, Janša in Podobnik), šele potem sledijo "njihove" stranke (LDS, SLS, SDS). Po drugi strani pa je na zadnjem mestu prav tako politik, ne pa stranka. Drug za drugim si v spodnjem delu tabele sledijo Peterle in njegova SKD, ZL in njen tedanji voditelj Kocijančič ter SNS in njen voditelj Jelinčič. Z izjemo zadnjih dveh,

⁴ V prvi raziskavi je bila naklonjenost strankam in politikom merjena na lestvici od -5 do 5, kjer je -5 pomenilo visoko nenaklonjenost, 5 pa visoko naklonjenost. V drugi raziskavi pa je bila naklonjenost merjena z lestvico od 0 do 10, kjer je 0 pomenilo visoko nenaklonjenost, 10 pa visoko naklonjenost. Zaradi primerljivosti podatkov smo prvo lestvico rekodirali po naslednjih pravilih:

(-5=0), (-4=1), (-3=2), (-2=3), (-1=4), (0=5), (1=6), (2=7), (3=8), (4=9), (5=10).

so bili anketirani volivci v splošnem torej bolj naklonjeni voditeljem kot njihovim strankam.

Nobeno od povprečij se ne približa robovom merske lestvice, kar pomeni, da v splošnem nobena stranka niti politik med volilci nista niti izjemno priljubljena niti izjemno nepriljubljena. Odnos do večine strank in politikov je v splošnem "mlačnosredinski", volivci jim niso niti naklonjeni niti nenaklonjeni. Standardni odkloni pa nakazujejo precejšnje razlike med posameznimi volivci, ki zbledijo v povprečno sredinsko oceno. Razpršenost je pri politikih nekoliko večja kot pri strankah, kar nakazuje nekoliko večjo neenotnost pri ocenjevanju politikov oziroma nekoliko večji konsenz pri ocenjevanju strank.

Naklonjenost je približno normalno porazdeljena pri vseh strankah in voditeljih, kar v grobem pomeni, da je delež bolj naklonjenih približno enak deležu manj naklonjenih volivcev ter da se pogostost ocene manjša z oddaljenostjo od sredine merske lestvice.

Podobno velja za osnovne značilnosti naklonjenosti anketirancev politikom in njihovim strankam po volitvah leta 96, predstavljene v spodnji tabeli.

Tabela 3

	ARITMETIČNA	STANDARDNI	KOEFICIENT	KOEFICIENT	N
	SREDINA	ODKLON	ASIMETRIJE	SPLOŠČENOSTI	
Drnovšek	5,55	3,08	-0,240	-0,97	2031
Podobnik	4,94	2,85	-0,022	-0,814	2006
Pahor	4,83	2,87	0,032	-0,832	1774
SLS	4,74	2,83	0,053	-0,765	1805
LDS	4,58	3,06	0,053	-1,023	1765
Janša	3,95	3,10	0,378	-0,914	2013
ZL	3,87	2,92	0,382	-0,733	1716
SDS	3,83	2,93	0,366	-0,719	1695
Jelinčič	3,60	2,92	0,453	-0,734	1956
SNS	3,25	2,81	0,545	-0,599	1734
SKD	3,21	2,90	0,683	-0,446	1804
Peterle	3,19	2,88	0,659	-0,529	2006

Anketiranci z ocenjevanjem naklonjenosti prevladujočim strankam in politikom ponovno niso imeli večjih težav, saj so vse stranke in politike ocenili skoraj vsi anketiranci. Nekoliko nižji delež ocen je dobila le SDS, nikakor pa ne njen voditelj Janša, ki ga je ocenilo skoraj največ anketirancev.

Prvi vtis je ponovno, do so bili anketirani volivci v splošnem bolj naklonjeni politikom kot pa političnim strankam. Na prvih treh mestih po priljubljenosti so namreč politiki (Drnovšek, Podobnik in Pahor), šele potem sledita dve stranki (SLS in LDS) in potem ponovno politik (Janša). Po drugi strani pa je na zadnjem mestu prav tako politik, ne pa stranka. Drug za drugim si v spodnjem delu tabele sledijo

ZL in SDS, Jelinčič in SNS ter SKD in Peterle. Z izjemo zadnjega para, so bili anketirani volivci torej bolj naklonjeni voditeljem kot njihovim strankam.

Nobeno od povprečij se ne približa robovom merske lestvice, kar pomeni, da v splošnem nobena stranka niti politik med volivci nista niti izjemno priljubljena niti izjemno nepriljubljena. Odnos do večine strank in politikov je v splošnem še vedno "mlačnosredinski", volivci jim niso niti naklonjeni niti nenaklonjeni. Standardni odkloni pa nakazujejo precejšnje razlike med posameznimi volivci, ki zbledijo v povprečno sredinsko oceno. Razpršenost je pri politiki spet nekoliko večja kot pri strankah.

Naklonjenost je ponovno približno normalno porazdeljena pri vseh strankah in voditeljih.

Primerjava povprečnih vrednosti v letih po volitvah leta 92 in leta 96 pokaže, da se je naklonjenost anketirancev po drugih volitvah pri vseh strankah in voditeljih v splošnem zmanjšala, vendar so voditelji vseeno ostali v nekoliko boljšem položaju.

Del teh razlik je možno pripisati metodološkim razlikam v lestvicah, del pa najbrž kaže na dejansko manjšo naklonjenost anketiranih voditeljem in tudi strankam. Razlago za to lahko poiščemo tudi v naraščajoči stopnji splošnega nezaupanja vsem slovenskim političnim subjektom, še posebej parlamentu in političnim strankam (npr. v Toš, 1999: 35-42).

Najbolj se je znižala naklonjenost anketiranih do Janeza Janše in Lojzeta Peterleta. Najmanj pa se je znižala pri Marjanu Podobniku in Zmagu Jelinčiču. Vrstni red naklonjenosti se je tudi premešal. Janez Drnovšek in Marjan Podobnik ostajata vseskozi pri samem vrhu, velik skok je opazen pri Janezu Janši (iz šestega na drugo mesto), največji padec pa je pri Lojzetu Peterletu (iz sedmega na dvanajsto mesto). Vrstni red strank pa je pri vsem tem ostal skoraj nespremenjen, razen opaznejšega padca SKD-ja na zadnje mesto po volitvah leta 96.

Razlike v naklonjenosti strankam in voditeljem

Preprosta primerjava povprečnih naklonjenosti strankam in politikom (voditeljem) ter uvrščanje politikov na višja mesta iz prejšnjih tabel ni dovolj za sklep, da so ljudje enim in drugim različno naklonjeni, čeprav je dober pokazatelj v tej smeri. Treba je primerjati naklonjenost enim in drugim pri vsakem posamezniku za vsak par stranka/voditelj, ne pa zgolj povprečij na celotnem vzorcu. Prav tako je treba preveriti, ali razlike obstajajo zgolj v konkretnem vzorcu ali pa jih je mogoče posplošiti na celotno populacijo.

Z metodo t-testa za odvisne vzorce (Blalock, 1960: 169-186) bomo zato preverili domnevo, da so ljudje enako ocenjevali naklonjenost do stranke in voditelja (oziroma, da je povprečna razlika ocen, ki jo dobimo tako, da pri vsakem anketirancu izračunamo razliko med obema ocenama, nato pa vse razlike seštejemo in delimo s številom anketirancev, na populaciji enaka 0). Metoda nam omogoča primerjave ocen po posameznikih (ne zgolj po agregatih) za celotno populacijo (ne zgolj za vzorec). Rezultati so za vseh šest upoštevanih parov stranka/politik za stanje po volitvah leta 1992 in po volitvah leta 1996 povzeti v dveh tabelah v nadaljevanju.

Tabela 4

par 92	stranka	Voditelj	tveganje	Razlika
LDS - Drnovšek	manjša	večja	< 1 %	-1.12
SLS - Podobnik	ni razlik			-0.08
SNS - Jelinčič	večja	manjša	< 1 %	0.23
SDS - Janša	manjša	večja	< 1 %	-0.65
SKD - Peterle	manjša	večja	< 5 %	-0.16
ZL - Kocijančič	večja	manjša	< 1 %	0.21

Pri petih od šestih parov stranka/voditelj lahko z dovolj nizkim tveganjem zavr-
nemo ničelno domnevo o enaki naklonjenosti obema členoma para. Pri parih LDS
- Janez Drnovšek, SNS - Zmago Jelinčič, SDS - Janez Janša, SKD - Lojze Peterle in ZL
- Janez Kocijančič gre v celotni populaciji volivcev za različno naklonjenost stran-
ki in voditelju.

Pri parih SNS - Zmago Jelinčič in ZL - Janez Kocijančič ugotovimo, da so volivci bolj
naklonjeni stranki kot pa voditeljema. Pri ostalih dveh parih, LDS - Janez Drnovšek
in SDS - Janez Janša pa lahko trdimo, da so volivci bolj naklonjeni voditeljem kot
njihovim strankam.

Razlika v naklonjenosti je precej velika le pri paru LDS - Janez Drnovšek, kjer
so volivci precej bolj naklonjeni Drnovšku kot sami LDS. Nekaj večja razlika je še
pri paru SDS - Janez Janša, kjer so volivci nekoliko bolj naklonjeni Janši kot sami
SDS. Pri drugih parih so razlike vsebinsko zelo majhne, čeprav statistično značilne
in nezanemarljive.

Le pri paru SLS - Marjan Podobnik ni statistično značilno pomembnih razlik
med naklonjenostjo stranki in voditelju. Stranka SLS in njen voditelj Marjan
Podobnik po volitvah leta 1992 predstavljata edini po priljubljenosti uravnoteženi
par stranka/politik.

Tabela 5

par 96	stranka	voditelj	tveganje	Razlika
LDS - Drnovšek	manjše	večje	< 1 %	-0,97
SLS - Podobnik	manjše	večje	< 1 %	-0,19
SNS - Jelinčič	manjše	večje	< 1 %	-0,35
SDS - Janša	ni razlik			-0,09
SKD - Peterle	ni razlik			0,04
ZL - Pahor	manjše	večje	< 1 %	-0,93

Po volitvah leta 1996 lahko pri štirih od šestih parov stranka/voditelj z dovolj
nizkim tveganjem zavr-
nemo ničelno domnevo o enaki naklonjenosti obema čle-
noma para. Ponovno lahko pri parih LDS - Janez Drnovšek, SNS - Zmago Jelinčič

in ZL - Borut Pahor⁵ trdim, da gre v celotni populaciji volivcev za različno naklonjenost stranki in voditelju. Razlika se tokrat pojavi tudi pri paru SLS - Marjan Podobnik, kjer je po volitvah leta 92 ni bilo. Razlike pa zbledijo pri dveh parih, pri SDS - Janez Janša in SKD - Lojze Peterle. V obeh primerih gre, glede na osnovne podatke iz prvih dveh tabel, za padec naklonjenosti obema voditeljema, ki sta se tako približala svojima strankama.

Pri vseh štirih parih, pri katerih je naklonjenost obema členoma para različna, gre tokrat za večjo naklonjenost voditelju stranke. Razlika v naklonjenosti pa je precej velika pri dveh parih od štirih, pri paru LDS - Janez Drnovšek in pri paru ZL - Borut Pahor, kjer so volivci precej bolj naklonjeni voditeljema kot njunima strankama. Pri drugih parih so razlike vsebinsko zelo majhne, čeprav statistično značilne in nezanemarljive.

Če primerjamo razlike med volitvami 1992 in 1996 ugotovimo, da v veliki večini primerov obstajajo statistično značilne razlike med naklonjenostjo volivcev strankam in voditeljem, ter da so po volitvah leta 1996 v vseh primerih različnosti ljudje bolj naklonjeni voditeljem kot pa njihovim strankam, kar kaže na pomembnost vloge voditeljev pri volilnih odločitvah. Vloga voditelja (osebe) izpade kot nekoliko pomembnejša od vloge same stranke (organizacije), če je naklonjenost ključni element volilne odločitve. Kot edini res izstopajoči politik pa se pojavlja Janez Drnovšek...

Skupno v naklonjenosti strankam in voditeljem

Pri naklonjenosti strankam in njihovim voditeljem pa očitno, glede na majhnost razlik v ocenah in tudi glede na povsem intuitivno razumevanje problema, ne gre le za razlike, ampak morda celo predvsem za skupne lastnosti. Oporo takemu razmišljanju najdemo tudi v teoriji. Naklonjenost volivcev voditeljem strank je v novejših parcialnih teorijah volilnega vedenja eden od najpomembnejših dejavnikov za pojasnjevanje podpore strankam ali celo edini močnejši dejavnik. Podpora stranki je postavljena kot odvisna spremenljivka, naklonjenost strankarskemu voditelju pa kot neodvisna spremenljivka (npr. Whiteley v Lanoue in Headrick, 1994: 191-209).

V duhu tega pristopa bomo v nadaljevanju postavili vzročni empirični model tako, da bomo naklonjenost volivcev političnim strankam pojasnjevali zgolj kot posledico njihove naklonjenosti voditeljem strank. S tem bomo hkrati odgovorili tudi na vprašanje, v kolikšnem delu gre pri ocenah naklonjenosti strankam in njihovim voditeljem za ene in iste podatke.

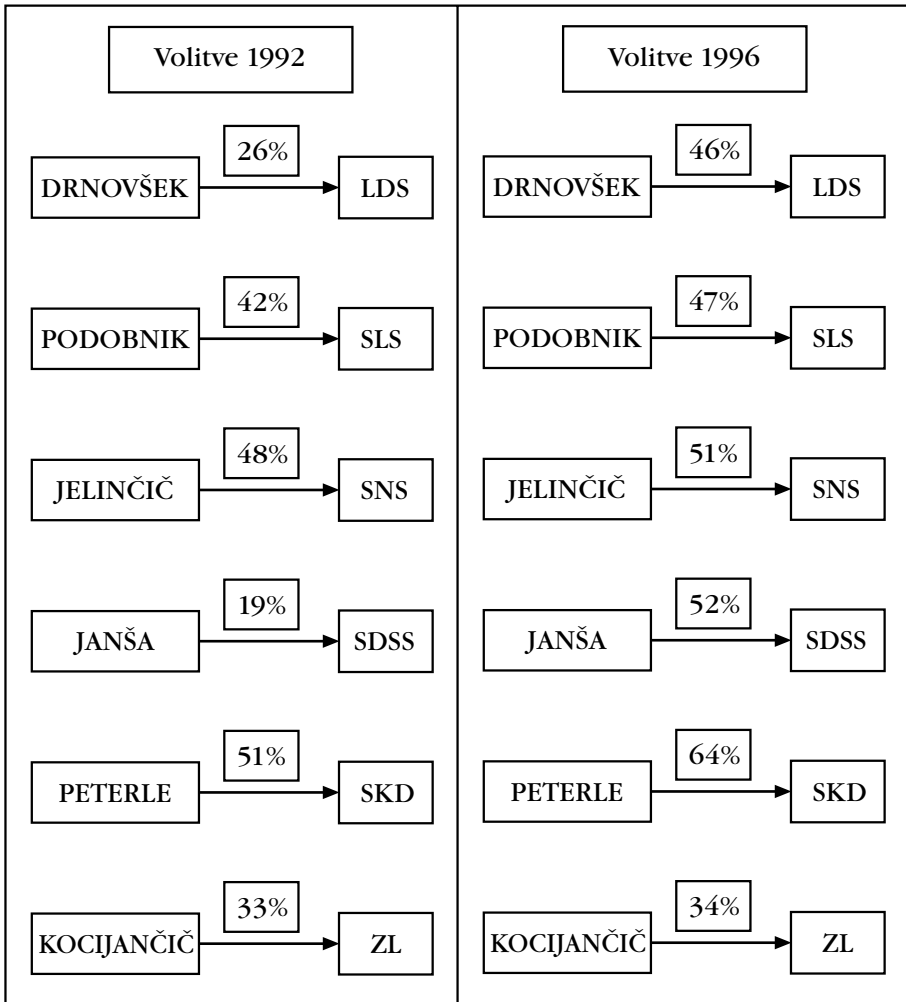
Odvisnost naklonjenosti političnim strankam od naklonjenosti njihovim voditeljem je za šest izbranih slovenskih političnih strank izračunana z metodo bivariatne linearne regresije (Blalock, 1960: 273-325) in je predstavljena v spodnji sliki. Smer vzročne povezanosti je določena na osnovi teorije, nad puščicami modela pa so navedeni izračunani deleži pojasnjene variance (R^2) oziroma statistike o tem,

⁵ Še vedno gre za par ZL - voditelj, čeprav je bil v prvem obdobju to J. Kocijančič, v drugem pa Borut Pahor.

kolikšen delež razlik v naklonjenosti oziroma nenaklonjenosti konkretni stranki lahko pojasnimo z razlikami v naklonjenosti oziroma nenaklonjenosti njenemu voditelju. Deleži pojasnjene varince pa hkrati opisujejo tudi stopnjo prekrivanja podatkov o naklonjenosti stranki in podatkov o naklonjenosti voditelju stranke, neodvisno od smeri vzročne povezanosti.

Vse vzročne povezanosti so statistično značilne s tveganjem, manjšim od enega odstotka. Levi del slike prikazuje stanje po volitvah leta 92, desni del pa stanje po volitvah leta 96.

SLIKA 1

Odstotki pojasnjene variance so precej visoki. Tako lahko npr. po volitvah leta 92 kar 51% razlik v naklonjenosti oziroma nenaklonjenosti SKD-ju pojasnimo z razlikami v naklonjenosti oziroma nenaklonjenosti Peterletu, po volitvah leta 96 pa ta delež naraste na že kar "zavidljivih" 64%.

Drugi voditelji manj vplivajo na naklonjenost oziroma nenaklonjenost svojim strankam, vendar je vpliv povsod močan, konkretne razlike v vplivu pa relativno majhne in zato manj pomembne. Nekoliko izstopa le manjši vpliv Janše na odnos do SDSS-a leta 92 in manjši vpliv Drnovška na odnos do LDS-a istega leta ter konstantno nekoliko manjši vpliv voditelja (najprej Kocijančiča in kasneje Pahorja) na naklonjenost oziroma nenaklonjenost ZL.

Vpliv voditeljev na odnos do njihovih strank je bil v letu 96 večji od vpliva v letu 92. Pri novejših podatkih lahko pri vseh strankah v povprečju polovico razlik v naklonjenosti oziroma nenaklonjenosti preprosto pojasnimo z razlikami v naklonjenosti oziroma nenaklonjenosti voditeljem teh strank. Glede na mehko naravo mnenjskih podatkov in nedeterministično naravo obravnavane vzročne povezanosti ter preprostost modela so ti deleži že kar izjemno visoki. To pa hkrati seveda pomeni tudi visoko stopnjo prekrivanja podatkov - podatki o priljubljenosti voditelja povedo veliko o priljubljenosti stranke in tudi obratno, če za trenutek pozabimo na teoretsko postavljeno smer vpliva.

V omejenem okviru takega parcialnega pristopa lahko sklepamo, da je le priljubljen voditelj tisto, kar lahko prinese stranki naklonjenost volivcev oziroma volilni uspeh. Ključ do priljubljenosti se seveda razlikuje med političnimi bloki, vendar ni del preučevanja v okviru tega pristopa...

Le kompleksnejši, vendar ponovno glede teoretskih osnov splošnejši pristopi, ki ne vsebujejo domnev glede vzročnosti povezav, lahko ob zavedanju o majhnosti razlik med naklonjenostjo strankam in voditeljem ter ob zavedanju o prekrivanju podatkov, dodajo še nove sklepe.

Stranke in voditelji v političnem prostoru

Za kompleksnejše in vsebinsko bogatejše primerjave lahko razmerja med strankami in njihovimi voditelji kot tudi med različnimi strankami in različnimi voditelji prikažemo grafično, na dimenzijah, ki sicer definirajo politični prostor.

Pod pojmom politični prostor razumemo latentno prostorsko strukturo, ki pogojuje percepcijo strank, odnos ljudi do njih ter posredno njihovo delovanje v neprestani volilni tekmi (npr. v Listhaug, Macdonald in Rabinowitz 1990). Naklonjenost je eden izmed vidikov percepcije in odnosa do strank, če ne že najpomembnejši med njimi, zato predstavlja dobro izhodišče za preučevanje političnega prostora.

Na osnovi podatkov o naklonjenosti anketirancev strankam in politikom lahko zato z večrazsežnostnim metričnim lestvičenjem izračunamo razmerja (razdalje v političnem prostoru) med strankami, med politiki ter med strankami in politiki. Metoda nam omogoča, da voditelje strank in stranke glede na izračunana razmerja med njimi predstavimo kot točke v največ tridimenzionalnem prostoru, tako da

se razdalja med dvema točkama čimbolj ujema z razmerjem med njima (več o metodi npr. v Johnson in Wichern, 1992: 602-614).

Skratka, stranke, ki jih vrišemo v politični prostor blizu skupaj, so si podobne po vseh relevantnih merilih tega prostora. Stranke, ki jih vrišemo v politični prostor kot oddaljene, so si toliko različne, kot so oddaljene glede na vsako od relevantnih meril tega prostora. Enako velja za politike in končno tudi za stranke in politike skupaj. Ključno vprašanje je torej, ali se pozicije voditeljev strank v političnem prostoru prekrivajo s pozicijami svojih strank ali pa volivci razlikujejo politične pozicije voditeljev od političnih pozicij njihovih strank, glede na eno ali več dimenzij političnega prostora. Konkretnije, ali npr. vidijo voditelje kot radikalnejše od njihovih strank. Ali še bolj provokativno: ali stranke in voditelji v očeh volivcev sploh delujejo v istem političnem prostoru ali pa je pogled volivcev na stranke in voditelje toliko različen, da je nemogoče razlikovati med njimi na osnovi istih dimenzij (meril).

Metoda je najbolj uporabna za pozicioniranje v dvodimenzionalnem prostoru, ki je najlažje predstavljen. V naših analizah šestih strank in šestih politikov smo osnovni dvanajstrazsežni prostor v obeh preučevanih časovnih točkah uspešno preslikali v dvorazsežni. Kot mero različnosti smo obakrat uporabili evklidsko razdaljo. Obakrat je bila Kruskalova napetost S za dvodimenzionalno rešitev manjša od 0.001, kar pomeni, da sta obe rešitvi dobri oziroma, da s preslikavama nismo izgubili toliko podatkov, da bi dobili popačeno sliko razmerij med strankami/politiki.

Dvorazsežni politični prostor pomeni razlikovanje med strankami/politiki na osnovi dveh meril oziroma položaja na dveh dimenzijah. Razmerja med izbranimi strankami/politiki so bila očitno tako po volitvah leta 92 kot po volitvah leta 96 taka, da je bilo mogoče njihove politične pozicije dovolj dobro opisati le na osnovi dveh dimenzij oziroma dveh meril oziroma dveh kriterijev istega političnega prostora.

Volivci so torej razlikovali med politiki z enakimi merili kot med političnimi strankami oziroma so jih uvrstili v isti politični prostor. Stranke in politike so doživljali kot elemente iste strukture oziroma procesa. Kar pa še ne pomeni, da na sicer skupnih dimenzijah niso videli razlik med strankami in politiki. Te so opisane v nadaljevanju.

Glede na lego politikov in strank v prostoru smo eno od dimenzij obakrat poimenovali popularnost⁶. Popularnost razumemo kot neke vrste splošno priljubljenost, neodvisno od ujemanja stališč oziroma strinjanja z deklarirano politiko neke stranke ali njenega voditelja. Do nekaterih strank in politikov ljudje pač izražajo večjo naklonjenost, do drugih pa manjšo, vendar oboje ni povezano s političnimi stališči, ampak prej z držo, videzom, medijskim šarmom, vedenjem... neke vrste težko izmerljivim in opisljivim imidžom, ustvarjenim na osnovi implicitnih, nezavednih vtisov, ki so kljub navidezni "politični nevtralnosti" največkrat globoko ideološko pogojeni⁷.

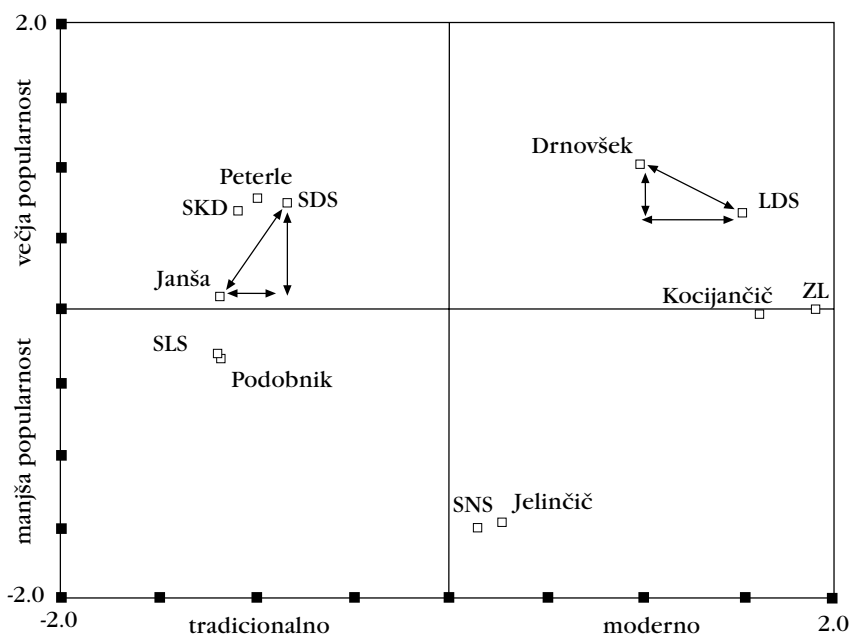
⁶ Popularnost je ena od dveh analitično izluščenih komponent naklonjenosti volivcev strankam in njihovim voditeljem.

⁷ Dober primer je naraščanje priljubljenosti Podobnika in SLS ob ustvarjanju imidža poštenosti vodstva stranke - kot na prvi pogled politično nevtralne oznake - v kampanji pred volitvami leta 96.

Drugo dimenzijo smo glede na pozicije strank in politikov na njej obkraj poimenovali razcep tradicionalno/moderno⁸. Po našem prepričanju tako poimenovanje bolj ustreza slovenskemu političnemu prostoru kot pa delitev na levo in desno, čeprav gre v precejšnji meri že za sinonime. Odnos ljudi na tej dimenziji razumemo kot odvisen od eksplicitnih političnih vrednot, stališč, programov in ravnanj voditeljev in strank. Razmerja med strankami in njihovimi voditelji kot tudi med različnimi strankami in različnimi voditelji bomo torej preučevali glede na njihovo popularnost in glede na njihovo tradicionalnost oziroma modernost.

Rezultati so v grafični obliki predstavljeni v nadaljevanju, na prvi sliki za stanje po volitvah leta 92 in na drugi sliki za stanje po volitvah leta 96.

SLIKA 2

Leta 92 so glede na naše poimenovanje dimenzij političnega prostora volivci imeli SDS, SKD in SLS ter njihove voditelje Janšo, Peterleta in Podobnika za bolj tradicionalne, LDS in ZL ter Drnovška in Kocijančiča za bolj moderne, SNS in Jelinčiča pa za precej nerelevantne za ta razcep oziroma komaj rahlo bolj moderne. Bolj popularne so bile stranke LDS, SDS in SKD ter politika Drnovšek in Peterle, manj popularni oziroma neizstopajoči pa politiki Janša, Podobnik in Kocijančič in stranki SLS in ZL, nepopularna pa je bila stranka SNS in njen voditelj Jelinčič.

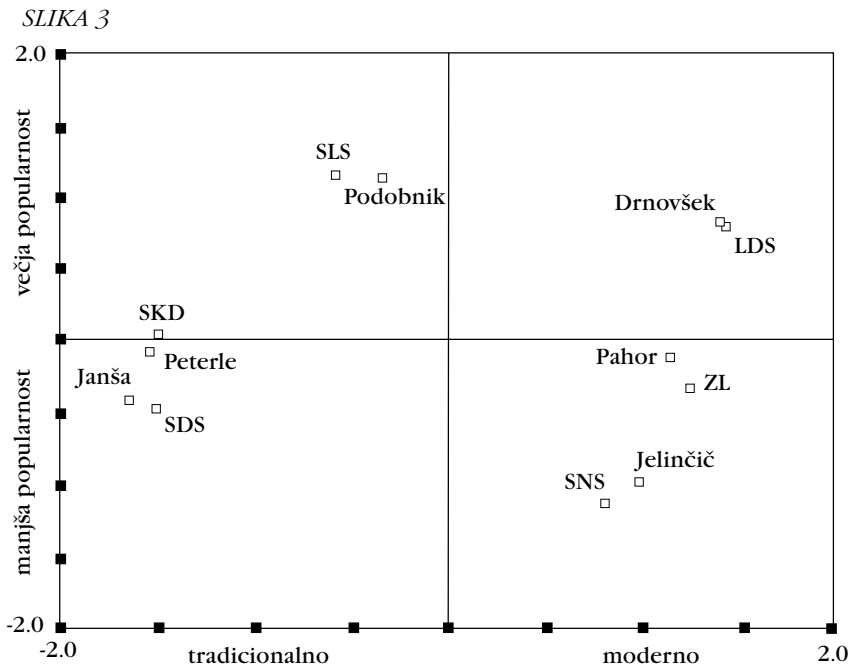
Večje razlike glede popularnosti lahko najdemo pri paru LDS - Drnovšek in pri paru SDS - Janša. Medtem ko je pri prvem paru voditelj popularnejši od stranke, je pri drugem obratno. LDS je tako dobivala glasove tudi na račun popularnosti Janeza

⁸ Odnos do modernosti je ena od dveh analitično izluščenih komponent naklonjenosti volivcev strankam in njihovim voditeljem.

Drnovška, Janez Janša pa si je lahko pomagal s popularnostjo svoje stranke bolj kot stranka z njegovo. Pri ostalih štirih parih so pozicije med stranko in voditeljem glede popularnosti zelo usklajene ali pa gre za po velikosti nepomembne razlike.

Največjo razliko na osi tradicionalno-moderno med stranko in njenim voditeljem najdemo pri paru LDS - Drnovšek, manjše pa še pri parih SDS - Janša ter ZL - Kocijančič in morda še SNS - Jelinčič. Drnovšek in Kocijančič sta izpadla kot manj moderna od svojih strank, Janša pa kot bolj tradicionalen od SDS-a. Komaj nekoliko bolj moderen od svoje stranke je izpadel Zmago Jelinčič, pri drugih parih pa so bile pozicije precej ali zelo usklajene.

Največja razlika se, gledano v celoti, pojavlja pri LDS-u in Drnovšku ter SDS-u in Janši. Pri vseh drugih strankah gre za večjo usklajenost pozicij z voditelji strank, posebej pa po usklajenosti izstopata SLS in Marjan Podobnik.

Leta 96 so glede na naše poimenovanje dimenzij političnega prostora volivci imeli SDS, SKD in SLS ter njihove voditelje Janšo, Peterleta in Podobnika še vedno za bolj tradicionalne, LDS, ZL in SNS ter Drnovška, Pahorja in Jelinčiča pa za bolj moderne. Bolj popularni sta bili stranki LDS, in SLS ter politika Drnovšek in Podobnik, manj popularni oziroma neizstopajoči pa politiki Peterle, Pahor in Janša ter stranke SKD, SLS in ZL, bolj nepopularna pa je bila stranka SNS in njen voditelj Jelinčič.

Povečala se je torej popularnost SLS in Podobnika, ki sta se hkrati pomaknila bolj proti modernemu delu prostora. Nekoliko je padla popularnost Peterleta in SKD ter SDS, Jelinčič in SNS pa sta se pomaknila v nekoliko modernejšo pozicijo, ki pa ni povečala njune popularnosti.

Najbolj opazna razlika s pozicioniranjem parov stranka/voditelj po volitvah leta 92 je občutno zmanjšanje razlik na obeh dimenzijah pri tedaj najbolj neuskklajenih parih, to je LDS - Drnovšek in SDS - Janša. Drnovšek se je pomaknil proti LDS v modernejšo pozicijo in izgubil nekaj popularnosti. SDS se je pomaknila proti Janši v tradicionalnejšo pozicijo in izgubila nekaj popularnosti. V obeh dimenzijah prostora po letu 96 razlik praktično ni več oziroma gre celo za visoko usklajenost parov Drnovšek - LDS in Janša - SDS.

Pri drugih parih gre za manjše razlike: volivci so videli Podobnika nekoliko modernejšega od SLS-a, Jelinčiča ravno tako nekoliko modernejšega in hkrati manj nepopularnega od SNS-a ter Pahorja manj nepopularnega od ZL.

Razlike v pozicijah so se torej od parlamentarnih volitev leta 1992 do naslednjih volitev leta 1996 predvsem pri najuspešnejših slovenskih političnih strankah (LDS, SDS in SLS) in njihovih voditeljih zmanjšale oziroma ostale majhne. Ujemanje pozicij stranke in voditelja v popularnosti in modernosti je očitno v letu 96 prineslo dobre volilne rezultate. Spremembe neuskklajenih pozicij pa so potekale od manj izrazite pozicije k bolj izraziti, ne glede na to, ali je bila na bolj izraziti poziciji stranka (LDS) ali voditelj (Janša).

Zaključek

266

Naklonjenost politikom in strankam smo obravnavali z empiričnimi pristopi, ki so v večji meri neodvisni od teorije odnosa volivec/stranka/politik, razen v splošnem konsenzu, da je tudi voditelj stranke dejavnik volilnega vedenja. Glavne ugotovitve so bile tudi ali predvsem zato precej splošne, čeprav dovolj zanimive.

1. Odnos do večine strank in politikov je v splošnem "mlačnosredinski", volivci jim niso niti naklonjeni niti nenaklonjeni. Razpršenost ocen pa nakazuje precejšnje razlike med posameznimi volivci, ki šele v splošnem zbledijo v sredinsko povprečno oceno.
2. Naklonjenost anketirancev se je po drugih volitvah pri vseh strankah in voditeljih v splošnem zmanjšala, kar je verjetno rezultat naraščanja splošnega nezaupanja v vse politične subjekte, vendar so voditelji vseeno ostali v nekoliko boljšem položaju.
3. Vloga voditelja (osebe) izpade kot nekoliko pomembnejša od vloge same stranke (organizacije), če je naklonjenost ključni element volilne odločitve. Volivci so nekoliko bolj naklonjeni politikom kot strankam in ta trend se v splošnem krepi, izjeme pa so časovno omejene.
4. Kot edini po naklonjenosti volivcev res izstopajoči politik se pojavlja Janez Drnovšek. V obeh obdobjih so mu bili volivci precej bolj naklonjeni kot pa stranki, ki jo je vodil.
5. Volivci razlikujejo med politiki z enakimi merili kot med političnimi strankami oziroma jih uvrščajo v isti politični prostor. Dimenziji tega prostora sta dve komponenti naklonjenosti: priljubljenost in tradicionalnost/modernost voditelja ali stranke.
6. Usklajenost pozicij voditelja in stranke v političnem prostoru v novejšem času prinaša dobre volilne rezultate, spremembe neuskklajenih pozicij pa so potekale od manj izrazite pozicije k bolj izraziti.

Ko smo izhajali iz teoretsko bistveno ožje in precej specifične trditve o odvisnosti naklonjenosti stranki od naklonjenosti voditelju, smo na osnovi rezultatov vzročnega modela dodali še dva sklepa.

7. V novejšem času lahko pri vseh strankah v povprečju polovico razlik v naklonjenosti oziroma nenaklonjenosti preprosto pojasnimo z razlikami v naklonjenosti oziroma nenaklonjenosti voditeljem teh strank.

8. To pomeni tudi visoko stopnjo prekrivanja podatkov - podatki o priljubljenosti voditelja povedo veliko o priljubljenosti stranke in tudi obratno, če pozabimo na teoretsko postavljeno smer vpliva.

LITERATURA IN VIRI

- Blalock, Hubert. M. (1960): *Social Statistics*, Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Denver, David (1989): *Elections and Voting Behaviour in Britain*, Worcester, Billing and Sons Ltd.
- Denver, David in Gordon Hand (1992): *Issues & Controversies in British Electoral Behaviour*, Exeter, BBCC Wheatons Ltd.
- Dunleavy, Patrick in Christopher T. Husbands (1985): *British Democracy at the Crossroads, Voting and Party Competition in the 1980s*, London.
- Goati, Vladimir (1984): *Savremene političke partije*, Beograd.
- Johnson, Richard. A in Dean W. Wichern (1992): *Applied multivariate statistical analysis*, London, Prentice Hall International.
- Kranjc, Stane (1993): *Politične stranke - dejavnik (ne)stabilnosti demokracije*, v: Danica Fink-Hafner in Berni Strmčnik (ur.): *Problemi konsolidacije demokracije (zbornik referatov), politološki dnevi Ankaran '93*, Ljubljana.
- Kropivnik, Samo (1994): *Struktura slovenskega političnega prostora*, v: Igor Lukšič (ur.): *Stranke in strankarstvo, zbornik referatov*, Ljubljana, Slovensko politološko društvo.
- Kropivnik, Samo (1998): *Slovenski volivci v geografskem, družbenem in ideološkem prostoru, Analize volitev v letih 1990 in 1992*, Ljubljana, Znanstvena knjižnica FDV.
- Norris, Pipa (1990): *Elections and Voting Behaviour*, v: Adrian Leftwitch (ur.): *New developments in political science*, Edward Elgar, Aldershot.
- Pečjak, Vid (1995): *Politična psihologija*, Ljubljana, samozaložba.
- Sarlvik, Boe in Ivor Crewe (1983): *Decade of Dealignment*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Spahič, Besim (2000): *Politični marketing*, Ljubljana, Časopis za kritiko znanosti, Študentska založba.
- Toš, Niko (1999): *Zaupanje v institucije*, v: Rado Bohinc in Metod Črnetič (ur.): *Civilna družba v Sloveniji in Evropi, Stanje in perspektive, zbornik razprav SAZU*, Ljubljana, Društvo občinski forum v sodelovanju z založbo FDV.
- Vreg, France (2000): *Politično komuniciranje in prepričevanje*, Ljubljana, Javnost.
- Lanoue, D. in B. Headrick (1994): *Prime ministers, Parties, and the Public: The Dynamics of Government Popularity in Great Britain*, v: *Public Opinion Quarterly*, 2, 191 - 209.